

Отримана 25.03.2026

Прорецензована: 15.04.2026

Прийнята до друку: 18.04.2026

Електронна адреса: ilajali@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-5891-8226>DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2026-30-35-43>

Доброносова Ю. Переживання темпоральності людського існування у поезії Маріанни Кіяновської та Ії Ківи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. № 30. С. 35–43.

УДК 171

Юлія Доброносова

ПЕРЕЖИВАННЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ У ПОЕЗІЇ МАРІАННИ КІЯНОВСЬКОЇ ТА Ії КІВИ

Авторка називає деформацію переживання темпоральності людського існування одним із екзистенційних викликів, що постають перед мільйонами українців на нинішньому етапі російсько-української війни, та пропонує розглянути цю проблематику на матеріалі української поезії, написаної після 24 лютого 2022 року. У статті поезія представлена як особливий тип свідчень про війну, в яких присутній екзистенційно-темпоральний дискурс. Метою дослідження є виявлення особливостей співвідношення минулого, теперішнього і майбутнього та значення образів майбутнього й екзистенціалу надії у поетичних текстах Маріанни Кіяновської та Ії Ківи, написаних після 24 лютого 2022 року, у порівнянні з творами, створеними ними раніше. Авторка характеризує поезію обох авторок як неакадемічне філософування та стверджує, що в їх збірках, виданих до 2022 року, присутнє усвідомлення значення цілісного переживання темпоральності у житті людини, але екзистенціал надії не має інтерсуб'єктивного смислу. Аналіз опису переживання модусів часу на матеріалі нових книжок Маріанни Кіяновської «Блискавка зустрічає воду і вітер» та «Сміх згаслої ватри» Ії Ківи дозволяє авторці вписати висловлені поетками ідеї в екзистенційну філософську традицію. Обидві поетки осмислюють переживання людьми деформованої темпоральності та втрату горизонту майбутнього, але у їх нових віршах образи-концепти майбутнього і надії вказують на відновлення цілісної темпоральності, коли вони представляють ідею інтерекзистенціалітету людського існування, переосмислюють надію як інтерекзистенціал, перейшовши від екзистенціальної до інтерекзистенціальної аналітики.

Ключові слова: поезія, неакадемічне філософування, темпоральність, екзистенціали, інтерекзистенціали, надія.

Yuliia Dobronosova

EXPERIENCING THE TEMPORALITY OF HUMAN EXISTENCE IN THE POETRY OF MARIANNA KIYANOVSKA AND IYA KIVA

The author calls the deformation of the experience of temporality in human existence one of the existential challenges faced by millions of Ukrainians of the current stage of the Russo-Ukrainian War. Today Ukrainian poetry has become a distinctive form of testimony to the war, endowed with medial potential for the creation and dissemination of meaning. It articulates an original existential and temporal discourse and frequently offers examples of non-academic philosophizing. In the works of contemporary Ukrainian poets, reflection on temporal experience has become part of a broader meditation on life in extreme conditions. The purpose of the study is to identify the features of the relationship between the past, present and future and meaning of images of the future and existential hope in poetic texts by Marianna Kiyanoska and Iya Kiva, written after February 24, 2022. Author's point of departure is the assumption that poetry itself may constitute a form of non-academic philosophizing, which makes it possible to combine approaches from existential philosophy and phenomenology in a philosophy of poetry. The contemporary Ukrainian poets Marianna Kiyanoska and Iya Kiva, through their non-academic philosophizing in poetic form, articulate an understanding of human existence in the situations of wartime. In their collections published after 24 February 2022, they portray the phenomenological reality of war as it manifests in people's experience of distorted temporality and the loss of the horizon of the future. At the beginning of the study, the author analyzes poems from previous collections of poets and argues that they contain an awareness of the importance of a holistic experience of temporality in human life, but the existential hope does not yet have an intersubjective meaning. Analysis of the existential aspects of experiencing the modes of time based on the material of Marianna Kiyanoska's collection «Lightning Meets Water and Wind» and Iya Kiva's «The Laughter of an Extincted Fire» allows the author to substantiate the philosophical originality of their works written after February 24, 2022. Both poets advance the idea of the inter-existentiality of human life, reinterpreting hope as an inter-existential and thus moving from existential to inter-existential analysis. Compared with their earlier poetry, the notions of the future and of hope become, in the new collections, the central focus of their philosophizing.

Keywords: poetry, non-academic philosophizing, temporality, existentials, interexistentials, hope.

На сучасному етапі російсько-української війни деформація переживання темпоральності людського існування є одним із екзистенційних викликів, що постає перед мільйонами українців в Україні та українцями, що виїхали в інші країни, рятуючись від бойових дій. Написана після 24 лютого 2022 року українська поезія як особливий тип свідчень про війну має медіальний потенціал творення і трансляції смислів та репрезентує оригінальний екзистенційно-темпоральний дискурс, в якому осмислення темпорального досвіду відбувається в рамках рефлексії щодо існування в граничних ситуаціях. Вплив російсько-української війни на життя українців передбачає не лише його фізичну загроженість, але й поширення об'єктивації. Деформація темпоральних переживань стає наслідком втрати людьми автентичних співвідношень між минулим, теперішнім і майбутнім. Одним із актуальних варіантів пізнання переживання українцями темпоральності може стати філософська аналітика віршів, написаних українськими авторами після 24 лютого 2022 року. Філософська рецепція поезії дозволить пізнати, як об'єктивуючий характер війни зумовлює розриви у єдності модусів часу, результатом чого стає, з одного боку, втрата зв'язку людини з її минулим і теперішнім та відмова від горизонту майбутнього, а з іншого – посттравматичне усвідомлення інтерсуб'єктивності екзистенціалу надії. Цінні приклади філософського осмислення темпорального досвіду в умовах війни присутні у книжках «Блискавка зустрічає воду і вітер» Маріанни Кіяновської [7] та «Сміх згаслої ватри» Ії Ківи [5], в яких презентовано екзистенційну оптику розуміння людини, на основі пізнання людського життя, сенс якого визначають більше темпоральні переживання і модус можливого, ніж модус наявного. **Метою** нашого дослідження є виявлення особливостей співвідношення минулого, теперішнього і майбутнього та значення образів майбутнього й екзистенціалу надії у їх поетичних текстах, написаних після 24 лютого 2022 року, в порівнянні з віршами, створеними ними раніше.

Огляд наукових публікацій, присвячених осмисленню української літератури воєнного часу, засвідчує актуальність рецепції сучасної української поезії протягом 2022–2025 років [1; 2; 10; 12; 14; 15; 17; 24; 27], а серед досліджень творчості Маріанни Кіяновської цінними є праці, присвячені питанням ідентичності і колективної травми [11; 16; 20]. Водночас аналітика екзистенційної проблематики в творах Маріанни Кіяновської та Ії Ківи майже не представлена. Нам йдеться про вписування їх творів як зразків неакадемічного філософування в широку екзистенціальну філософську традицію, засновану на ідеї неповторності конкретного людського існування, яке визначають темпоральні переживання, унікальність життєвих подій і особистий спосіб розуміння сенсу життя. Поняття *екзистенційного* у нашому дослідженні дозволяє акцентувати на онтологічній відмінності людського існування та особливостях осмислення людьми їх смертності, а поняття *екзистенціального* – вказує на філософську традицію пізнання цих аспектів людського життя. У поезії Маріанни Кіяновської та Ії Ківи переживання темпоральності – серцевина опису досвіду індивідуального існування, тому аналіз зміни концепції надії у їх текстах допоможе зафіксувати специфіку розуміння того, як особа зберігає здатність проектувати майбутнє під час війни. Паралельне прочитання їх творів передбачає застосування підходів Габрієля Марселя, Томаса Фукса, Чешир Калхун, Карла-Йохана Пальмквіста, Джека М. С. Квонга, Джонатана Ліра та інтерекзистенціальної аналітики Томаса Ренча. Вибір нами філософської методології дозволить поєднати перспективи екзистенціальної філософії та феноменології у філософії поезії.

Поезію в термінах Людвіга Вітгенштайна можна означити як мовну гру, в якій автори на прикордонні мистецької і філософської концептуалізації представляють екзистенціали людського існування. У неакадемічному філософуванні, здійсненому в формі поетичних творів, провідна роль належить концептам як інтелектуальним формоутворенням, за допомогою яких автор «схоплює» ситуацію існування та осмислює онтологічну проблематику. Маріанна Кіяновська та Ія Ківа в українській поезії XXI століття продовжують лінію такого філософування, спорідненого з європейською екзистенціальною філософією, причому обом йдеться про усвідомлення зв'язку поезії свідчення з проектуванням майбутнього, що помітно у їх публічних висловлюваннях. Так Маріанна Кіяновська [9] називає суттю поезії роботу з майбутнім, а Ія Ківа означає поезію як змагання за майбутнє, основою якого є здатність «простягати часові руку і, як маленьку дитину, вести його за собою в майбутнє, очищаючи слова від бруду маніпуляцій та пропаганди, щоб вкотре нагадати, що зло – це не вигадка із казок, а цілком реальна річ: убивча, цинічна, безжальна [3, с. 2]. В екзистенціальній філософії XX століття та близькій до неї поезії присутнє розуміння того, що пошук сенсу життя пов'язаний з переживанням людиною власної смертності та її спроможністю проектувати майбутнє, адже траєкторію життєвих спрямувань особи визначають особливі феномени (екзистенціали), що фіксують

специфіку конкретного людського існування. Маріанна Кіяновська та Ія Ківа не лише продовжують цю традицію, але й виводять на перший план роль інтерсуб'єктивності людських переживань, тобто, у термінах Томаса Ренча [13], здійснюють перехід до *інтерекзистенціального трактування людського життя*, яке визначають *комунікативні життєві форми (інтерекзистенціали)*. Осереддям екзистенційної проблематики в їх творах є *переживання деформованої темпоральності та відновлення її цілісності*. Екзистенційні деформації, представлені ними у віршах, подібні до описаного Томасом Фуксом [19] досвіду деформації темпоральності в осіб, котрі переживають горе. Життя у повсякденні війни має багато спільного з горюванням, а деформації переживання темпоральності часто пов'язані з неможливістю дистанціюватися від нього. Така реакція на позір видається проявом застигання в теперішньому, але насправді йдеться про дивне співвідношення між теперішнім і минулим. За Томасом Фуксом найголовнішим наслідком травматичних переживань є втрата частини свого Я разом із частиною спільного життєвіття, проте горе увиразнює «той факт, що як люди ми фундаментально пов'язані з іншими та потребуємо інших, що насправді наше «я» є проникним та відкритим для них» [19, с. 48]. Людина в горі існує у суперечливих формах теперішнього часу, і це проявляється в розділенні плинної і зупиненої форм часу, що поступово де синхронізуються [19, с. 50–51]. Опис деформованої темпоральності як *безчасся* в створених після 24 лютого 2022 року віршах Ії Ківи та Маріанни Кіяновської пов'язаний з осмисленням втрати багатьма людьми в Україні горизонту майбутнього. Присутність у них згадок про смертність людини є першим кроком до визнання онтологічної суті повсякдення війни, а відновлення цілісної темпоральності передбачає усвідомлення і зв'язку між смертю Я і смертю Іншого.

Збірку Маріанни Кіяновської «Живі перетворення» [8] варто розглядати як цілісну історію про екзистенціалітет людського існування, центральне місце у якій належить образу-концепту *перетворення*, що передбачає розуміння життя людини як самоперевершення, та образу-концепту *світла* як буття, котре перевершує конкретне життя. У вірші «Сміятися, плакати, дихати, бути живою» поетка описує, як самоперевершення змінює людину і світ, та наполягає на ролі в цьому екзистенціалів віри і любові, а у вірші «Ніч – хоч ночі насправді нема» вказує на *перетворення* як характерну ознаку людського існування. Подібну думку містить і вірш «Ковтаю вогні перетворень, ковтаю вогні», в якому життєвий досвід постає в образі *польоту край часу*. Долання поділу на *час-споглядання* та *простір-споглядання* презентує образ-концепт *світла*, яке поетка наділяє потенціалом медіа – здатністю передавати смисли, що досягає кульмінації в фінальному вірші книжки «Я скрізь і вся. Мене ніде нема». Цей образ з'являється майже в кожному творі, але найважливішим є його зв'язок з ідеєю долання часу людського життя. Більшість прикладів появи образу-концепту надії також пов'язана з осмисленням *скінченності людського існування* (вірш «Смерть лягає мені на груди»). Кульмінацію досвіду екзистенційного перетворення є *зустріч образу світла із образом надії* у творах «Вийду з дому, розтріпочу груди» і «Боже, світла дай, тепла вділи!», в яких авторка описує діалог людини з Богом. Вона представляє надію як один із важливих екзистенціалів людського існування в дусі філософії Габріеля Марселя: надія насичує смислом теперішнє людського існування та робить можливим подальше перетворення екзистенції, яке триває, доки у переживанні темпоральності присутній модус майбутнього. У Маріанни Кіяновської надія ніколи не пов'язана з вирішенням життєвих проблем, бо її потенціал стосується таємниці, яку людина відкриває в небуденному досвіді, що ще раз підтверджує зв'язок її висновків з розумінням надії у Габріеля Марселя. В обох сутність надії пов'язана з довірою, що є відповіддю людини-істоти на існування безкінечної Бога-істоти. У вірші «Ти готова до мене іти?» надія постає як одне з означень пропозиції, що з'являється у запиті Бога до людини щодо її готовності *рухатися-тривати-перетворюватися*. Єдність трьох доріг – *дороги надій і терзань, дороги землі і води та дороги любові* – є суттю *перетворення*, а образ *дороги надій і терзань* виступає першим проявом *самоперевершення*. Надії тут постають у множині, бо йдеться про їх розмаїття. Підхід Маріанни Кіяновської до розмежування надії (в однині) та надій (у множині) близький до міркувань Джека М. С. Квонга [21], який пропонує розрізняти надію як розумовий акт або пропозиційне ставлення (поруч із бажанням, вірою, плануванням, очікуванням) та надію як позитивний емоційний стан, причому якщо у першому випадку варто вживати іменник в однині, то в другому має йтися про множину. Маріанна Кіяновська представляє подібний висновок, протиставляючи розмаїття надій розмаїттю терзань. У «Живих перетвореннях», як і в філософії надії Габріеля Марселя, виразне розмежування двох типів надії: буденних сподівань «Я сподіваюся, що...» та абсолютної надії «Я сподіваюся», суттю якої виступає долання спокуси відчаю, тож вона не може бути підважена

розчаруванням у результаті. У Габрієля Марселя другий тип надії не є пасивним, бо є відповіддю на спроби заперечення людського життя. Маріанна Кіяновська представляє цей висновок у вірші-молитві «Вийду з дому, розтріпочу груди». Центральний для її наступної збірки образ-концепт *блискавки* з'являється у «Живих перетвореннях» у вірші «Уміння хотіти зачаєне в тишу на морі» як образ *передчуття майбутнього*. Отже, у віршах, написаних нею до 2022 року, виразні зв'язки між образами-концептами світла і надії, майбутнього і світла, але немає потрібного зв'язку між образами-концептами *світла, блискавки і надії* та розуміння інтерсуб'єктивності надій.

У «Першій сторінці зими» Ії Ківи [4] згадки про екзистенціал надії відсутні, а образ майбутнього з'являється рідко. На основі протиставлення *часу* (індивідуальне існування) та *безособистісних часів* (трагічні події війни) поетка демонструє, як підкорення людини деформованому теперішньому веде до її анонімного відчуженого існування. У її віршах спогади травматичні – *безособистісні часи* ведуть до втрати доступу до персонального минулого, тому осереддям її філософування є опозиція втрати індивідуалізованого часу та відновлення його цілісного переживання. У творах, написаних тоді, коли російсько-українська війна вже тривала на Сході України, оповіді про окуповані російською армією міста Донеччини стають історіями про *безособистісні часи*. Так у вірші «бий в барабани біди» Ія Ківа описує антивітальність часу на окупованих територіях, накопичує прикмети тріумфу смерті у фразях «*життя добігає кінця*», «*реальність добігає кінця*», «*повітря добігає кінця*», а в фіналі пише про те, як окупація міста обертається руйнацією зв'язків між модусами часу, що веде до втрати сенсу існування. Поява у цьому вірші образу *мертвих дітей* завершує картину панування смерті. Подібний сценарій розгортається і в диптиху, присвяченому окупації міст Донеччини та Криму у 2014: в «*occupation I*» блокування майбутнього передбачає вмирання всього живого, а в «*occupation II*» завмирання-вмирання починається з втрати здатності говорити та втрати свободи. Поодинокі згадки про майбутнє у збірці пов'язані зі сподіваннями повернутися до часу індивідуального існування. Наприклад, модус майбутнього присутній у вірші «чорний степ перетворюється на вітчизну» в описі ставлення жінок до дорослих чоловіків як до дітей:

коли жінки ховають усмішки в бабусині рундуки
і ходять до церкви частіше ніж на роботу
і в кожному хлопчику бачать майбутнього сина
з обличчям чоловіка обпеченого в котлі історії [4, с. 20]

Друга згадка про майбутнє є у тексті «чорне море споминів вкривається піною біля рота», в якому час перетворюється на солдата:

такий тепер час що навіть дешевий годинник
придбаний за копійки на блошиному ринку
стає рядовим армії що ледь-ледь дихаючи
тягне за собою майбутнє в простому наплічнику [4, с. 56]

Якщо Маріанна Кіяновська у «Живих перетвореннях» відокремлює індивідуальні перетворення та надію від повсякдення війни, то для Ії Ківи у «Першому дні зими» війна з 2014 є найголовнішим чинником деформації переживання темпоральності. У віршах обох поеток до лютого 2022 року присутнє усвідомлення значення цілісного переживання темпоральності у житті людини, але екзистенціал надії відсутній як опора для індивідуального існування (в Ії Ківи) або замкнений в індивідуальних переживаннях (у Маріанни Кіяновської).

У новій збірці «Блискавка зустрічає воду і вітер» Маріанна Кіяновська поглиблює пізнання надії в дусі філософії Габрієля Марселя, проте вірші на початку книжки можна об'єднати у цикл, присвячений деформації простору і часу. У вірші-присвяті перекладачам її віршів англійською Оксані Максимчук і Максові Росочинському «ота війна була бомби рейки вагони пил» авторка порівнює теперішню російсько-українську війну з війнами ХХ століття та фіксує основну її прикмету як деформацію переживання людьми простору і часу, що веде до переміщення суб'єкта у виміри «*ніколи*» і «*ніде*»:

ну а в цій війні
місця нема місця нема
нема місця зір і немає місяця
і немає ніде немає мотиву

вибіг з поїзда бачиш нема ні моста ні міста
і поля нема і здається ніби неба нема бо там
де були небо земля люди сиділи в вагонах
люди в вагонах
але вагонів немає ні неба ні землі [7, с. 157–158]

У фразі «*нема місця*» поетка фіксує феноменологічну специфіку повсякдення війни, в якому життєвий простір стикається. Їй протистоїть фраза «*смерті нема ніде*» з вірша-присвяти польській письменниці українського походження Жанні Слоньовській «надій себе доки можеш», в якому Маріанна Кіяновська перевідкриває значення надії. У її нових віршах багато образів, які засвідчують деформації переживання часу – починаючи від *часу на повідку* (вірш «час ніби пес») і *часу, що відмовляється рухатися* (вірш «продиратися крізь війну ми спочатку не вміли філософи) або *зависає в повітрі* (вірш «вмирають на вітрі від вибухів джмелі») і закінчуючи *мертвим часом* (вірш «у ці дні лише глухі перетворення») і *зламаним обстрілом часом* (вірш «годинник реагує на світло ніби зіниця»). У вірші «бо війна каже дівчинка бо війна» час зникає, а у вірші «переїзд у новий час катастрофи» поетка описує зіткнення часу війни як *часу катастрофи* та уявлень про майбутнє:

переїзд у новий час катастрофи
з дотеперішнього вже завтра
де живе ще живе в майбутньому але якою ціною [7, с. 19]

За Маріанною Кіяновською *часу катастрофи* може протистояти *час дій*, що засвідчує фінал вірша «кажу вам пуповина війни не з самого людського тіла». Натомість у вірші «для часу потрібна принаймні одна людина» вона поглиблює тезу про значення в житті людини переживання *зв'язку між модусами минулого, теперішнього і майбутнього*. Однак найголовнішим перетворенням у новій збірці стає *перетворення поета-медіума на блискавку-світло*. Ключовим для його розуміння є монолог «як було коли не було війни»: кульова блискавка перетворюється на оптичну лінзу та змінює спосіб споглядання реальності, а зв'язок *блискавка – світло – істина* вказує на здатність екзистенції до опору *мертвому часу війни*. Маріанна Кіяновська повертається до образу поета-медіума, представленого в збірці «Бабин Яр. Голосами» [6], тож у фіналі згаданого вірша з'являється думка, що світ, побачений *крізь оптику блискавки*, містить передумову «*місця, де можна бути*». Поет-медіум може стати голосом загиблих, хвилиною (вірш «тихо сиджу коло крові моєї обабіч»), знищеним обстрілом домом (вірш «у ці дні самі лише глухі перетворення»), травною (вірш «знайомі загинули в азовсталі»), землею (вірш «я була тут була завжди»), бджолою (вірш «якби я вміла писати якби я сміла»). Всі ці перетворення відбуваються в інтерекзистенціальному вимірі, що засвідчує вірш «війна змінює все і шелест і шурхіт»:

і якщо ти живий вчишся бути поміж і між
вчишся снувати поміж і між існувати існувати снувати
тільки тоді ти по-справжньому тужиш і молишся перемагаєш [7, с. 117]

Поява світла як найдосконалішого медіа у творах Маріанни Кіяновської пов'язана з опором російській агресії. Наприклад, у вірші «знайомі загинули в азовсталі» присутні образи *пречистої армії світла, світла, котре вчиться захищати людей від війни, та роботи зі світлом*:

ми ви ти він вона я вони
вишиване і хрещате я ми ти ви вони
відтепер робота зі світлом і світло
вчиться нас захищати
вже майже десять років війни [7, с. 32]

Карл-Йохан Пальмквіст [26] наголошує, що в сподіваннях йдеться про віру в живу можливість як про *реальну можливість*, тож умовою появи здатності сподіватися виступає те, що дещо є *живою можливістю* для конкретного суб'єкта. В описі *волі до надії* у Маріанни Кіяновської на перший план теж виходить теза про те, що для появи надії потрібна *жива можливість*, котра зумовлює *волю до творення горизонту майбутнього*. Карл-Йохан Пальмквіст [25] наголошує, що успішне міркування про надію передбачає установку на те, що потрібно пояснити, чому в певній ситуації суб'єкт формує чи не формує надію. Він погоджується з Чешир Калхун [18], що *феноменологічна ідея майбутнього*

відрізняється від ідеї планування, бо є несвідомою й нереклексивною та має охопити базове відчуття майбутнього, яке служить фоном для пропозиційних станів та пов'язане з уявою про майбутнє. Той, хто сподівається, передбачає успіх, тоді як зневірений має уявлення про майбутню невдачу, тому для надії потрібна *позитивна феноменологічна ідея майбутнього*. Єдність *образів-концептів майбутнього та надії* у Маріанни Кіяновської підтверджує виняткове значення для неї такої ідеї майбутнього, що засвідчує вірш «властивість людини помилятися і дивитися на ріку», в якому надія є визначальною характеристикою людського існування. Поетка детально описує переживання особи, котра споглядає руйнацію мирного повсякдення під час війни, пов'язуючи зміни в тілі людини, фізичні зміни у зовнішньому просторі та зміни мови. Для Маріанни Кіяновської деформація переживання темпоральності веде до втрати персональної вкоріненості людини у теперішньому, проте в умовах війни існує можливість пережити короткі миті єдності зі світом, шукаючи поміж видимого (світу руйнації) невидиме (світ цілісності). На початку вірша поетка припускає, що навіть в умовах тотальної руйнації людина здатна повернути єдність теперішнього і майбутнього у темпоральних переживаннях, і надія постає як запорука єдності свідомості:

війна змінює колір коли надії здається більше ні в кого
нема
але попри все надія діється всюди де світло і свідомість
як колір
доки існує свідомість
доки існує світло нехай навіть заламане чи заломлене
попри все надія існує як тривалий колір [7, с. 56]

У фіналі вірша з'являється висновок, що для дій особа потребує зв'язку як з Богом (образ молитви), так і з людьми (образ руки іншої людини). Ця ідея розгортається також у віршах-присвятах Жанні Слоньовській і загиблому під Бахмутом українському перекладачеві, філософу і військовослужбовцю Євгенові Гулевичу (1975–2022), котрі можна об'єднати в триптих із віршем «ділитися світлом як неофіти в катакомбах». Саме у вірші-присвяті Жанні Слоньовській «надій себе доки можеш» Маріанна Кіяновська протиставляє пасивну самотню надію та активну і розподілену між людьми надію:

надій себе навіть зараз тепер
надій себе тепер навіть зараз
тому що смерті нема
смерті нема ніде [7, с. 147]

Вихід із травматичного заціпеніння тут пов'язаний з *інтерсуб'єктивним характером надії*, що помітно у вірші «ділитися світлом як неофіти у катакомбах», в якому постає здатність людей під час війни творити Ми-зв'язки. У вірші-присвяті Євгенові Гулевичу «продиратися крізь війну ми спочатку не вміли» поетка використовує для означення спільноти тих, з ким існує інтерсуб'єктивний зв'язок, образ *філософів-світлознавців*. Отже, всі згадані тексти містять висновок про вітальну силу спільноти, присутній і на початку збірки у вірші «знайомі загинули в азовсталі». Розуміння інтерсуб'єктивної суті надії є ключовим для філософування Маріанни Кіяновської та близьке до міркувань Габріеля Марселя: «Безумовно, самотня свідомість може досягти покірності [стоїцизму], але цілком можливо, що тут це слово насправді означає не що інше, як духовну втому. Для надії, яка є прямою протилежністю покірності, потрібне щось більше. Не може бути надії, яка не конститується через ми і для ми» [23, с. 143]. Інтерсуб'єктивна активна надія забезпечує єдність спільноти в опорі агресії та близька до *радикальної надії*, яку Джонатан Лір описує як «надію перед обличчям прірви, де ніхто насправді не може знати, що означає виживання» [22, с. 96]. Така надія передбачає переживання можливості майбутнього та забезпечує культурну стійкість спільноти перед граничними викликами, і суть її полягає в спрямуванні на майбутнє благо, яке перевершує теперішню здатність його розуміти. Представлена Маріанною Кіяновською надія є *інтерсуб'єктивною, активною і радикальною* та пов'язана зі здатністю уявити благо, яке в теперішньому незбагненне, тому спонукає Ми до дій, відновлює горизонт майбутнього і допомагає побачити його по-новому.

У збірці Пів Ківи «Сміх згаслої ватри» згадки про майбутнє та надію також вказують на відновлення переживання цілісної темпоральності в єдності з Іншими. Хоча книжка і має чотири частини,

змістовних розділів у ній два. У першому («Бур'ян безпеки» та «Цегла часу») у віршах, написаних протягом весни 2022 – літа 2023, домінує модус теперішнього, у другому («Гетто історії» та «Меридіан говоріння»), у віршах 2019 – 2020 – модус минулого. На початку збірки поетка протиставляє *безособистісні часи* та *особистий час*. У вірші «російський годинник смерті» вона втілює це в опозиції образу з назви та образу *онімлої руки часу*, а у вірші «час кошмарів надходить» відповіддю на панування *безособистісних часів* є відмова людини від життя. У нових творах Ії Ківи час *плавиться і змінює колір* (вірш «мертві діти стоять за нашими спинами»), обертається на *безчасся* (вірш «на шворці поміж будинками пам'ять вмістилась»), *висаджений війною задушливий цвіт* (вірш «на безіменних могилах наших життів»), *забиті криком цілини часу* (вірш «чи думаєш ти про дощ виходячи з лісу власного тіла»). У вірші «коли смерть закінчиться» людина споглядає деформований простір-час і перетворюється на *безжиттєве поле*. Водночас у її віршах з'являються й образи часу, які засвідчують відновлення недеформованого переживання темпоральності завдяки появі надії. Так у вірші «так десь поміж ребрами раптом з'являється вістря» поетка порівнює час із дитиною, яку носять за плечима, а у вірші «раз полишивши дім – не зупинитись в дорозі» місце часу за спиною заступають кроки. У поезії Ії Ківи для опису деформацій переживання простору і часу важливий *образ втраченого дому*, тому у першому вірші збірки «вісім років казати: в мене вдома війна» вона фіксує спільнодію деформацій, що посилюється з 2014 року:

вісім років казати: в мене вдома війна
щоб нарешті прийняти: мій дім – війна
її потяг повільний зі сходу на захід країни
у якому смерть життя перевозить [5, с. 5]

Осмилення відновлення єдності з індивідуальним минулим, теперішнім і майбутнім домінує у «Цеглі часу». У вірші «вісім років казати: в мене вдома війна» у фразі «*мій дім – війна*» Ія Ківа фіксує суть переходу від попереднього (з 2014) до нинішнього (з 2022) етапу російсько-української війни. У цій частині книжки багато віршів, в яких осередням переживання темпоральності є спогади про дитинство і окуповані російською армією міста Донеччини. У віршах «на шворці поміж будинками пам'ять вмістилась» і «переміщуючи власне лице шахівницею смерті» втрата *горизонту майбутнього* свідчить про перебування особи у *безчассі*, а у віршах «бачу свій дім хіба в репортажах з обстрілів», «раз полишивши дім – не зупинитись в дорозі» та «пам'ятаю, як у дитинстві» єдність образів часу і дому дозволяє описати суть втрати зв'язку людини з її життям. У вірші «я хотіла б тобі сказати, що земля тут...» Ія Ківа ототожнює здатність сподіватися та здатність жити, а життя без сподівань розглядає як несправжнє *життя без серця*. Хоча за кількістю згадок про пам'ять складається враження домінування минулого, *майбутнє* є смислотворчим центром її філософування. Ія Ківа означає його як *ключі від майбутніх життів* (вірш «[біженці. вокзал]»), *шкільні парти майбутнього* (вірш «за часів другої світової війни»), *звитязний прапор майбутнього* (вірш «війна – підсліпувата кравчиня»), *дитячі обкладинки майбутніх книжок* (вірш «створили з пісень про війну підпільну гуманітарку»), *лисицю майбутнього* (вірш «дивимося як ніч запускає свій феєрверк»), *прапор майбутнього* (вірш «війна – підсліпувата кравчиня»). Образ *мороку майбутнього* у вірші «війна – це як їхати в потязі без машиніста» дозволяє їй описати, як трагічна *подорож до ніщо* перетворюється на *подорож до буття*:

всі вони вийдуть мертвими та живими
всі вони стануть шукати у світі вільного місця
щоб впасти у морок майбутнього ще й ще
так виглядає найдовша подорож до буття [5, с. 54]

Згадки про можливе майбутнє пов'язані з появою у віршах Ії Ківи образу дітей, який свідчить і про продовження життя, і про ймовірність ампутації майбутнього. У вірші «на безіменних могилах наших життів» йдеться про дітей, котрі втратили здатність *дивитися в обличчя майбутньому*. Образу надії в цьому вірші немає, але поетка вказує на зв'язок між здатністю сподіватися та відновленням довіри до світу. Натомість у «Гетто історії» (тексти 2019 – 2021) джерелом надії виступає розподілена між суб'єктами пам'ять: війни ХХ століття переростають в російсько-українську війну (вірші «ми поховаємо цивілізацію у лісах», «маленька людина вдягнена у вир історії», «виноград буйніє у русі»), теперішні геноцидні дії російської армії в Україні нагадують події Голокосту (вірші «встати Марії

на плечі щоб побачити місто», «що сказали б ми про цю жінку», «янгол у шатах гніву»), а в присвяті поету Олегу Коцареву «ми поховаємо цивілізацію у лісах» виразний образ *пуповини часу* та *образ дому любові*, пов'язаний з просторовим екзистенціалом батьківщини. Ідея інтерсуб'єктивності надії присутня вже на початку збірки у диптиху «[біженці. вокзал]» та «[біженці. театр]»: можливість майбутньої комунікації одне з одним для людей виявляється тим, що повертає суб'єктивність та здатність уявляти майбутнє, тому образ *ключів від майбутнього* з'являється у «[біженці. вокзал]» в описі дій волонтерів, які повертають біженцям довіру до світу:

люди йдуть по калюжах бо немає тут інших шляхів
крім як приймати власну поразку мов хліб на вокзалі
у який волонтери кладуть ключі від майбутніх життів
якщо в нас вистачить сил глянути в очі любові [5, с. 11]

Намічену у диптиху ідею того, що надія постає з досвіду підтримки людьми одне одного, Ія Ківа розвиває у вірші «мертві діти стоять за нашими спинами» – в образі *свічки надії* на позначення спільного досвіду посттравматичного зростання. Найповніше розуміння інтерсуб'єктивності надії вона представляє у вірші «[час Анн]», міркуючи про турботу в екстремальних умовах, що породжує віру в можливість спільного майбутнього. Вона знайомить читачів із кількома жінками на ім'я Анна. Лише першу з них поетка представляє за допомогою образу *дзвонів надії*, але зустріч із кожною наступною дозволяє описати, як зв'язок між Я і Ти стає основою для утворення спільноти на підставі надії. Ія Ківа використовує образ *рукостискання* для фіксації єдності Ми, яке перетворює час війни на час турботи одне про одного:

а ще одна Анна –
легка мов повітря свободи
каже: не дякуй за порятунок
цей час – мов міцне рукостискання –
робить з нас вартових на полі майбутнього [5, с. 32]

У нових віршах поетка йде за лінією осмислення надії, представленою у філософії ХХ століття Отто Больновим, Еріхом Фроммом і Габріелем Марселем, але є в неї образи, споріднені з критикою пасивної надії Ганною Арендт. Так у вірші «перекочує в роті каміння застигле море людей» (датований 2021-м) є образ живих людей, що *п'ють надію з кісток мертвих*, та загубленого *насіння надії*, а у вірші «так десь між ребрами раптом з'являється вістря» – образ *катівного знаряддя надії*. Образи з написаних у різні роки творів увиразнюють амбівалентність надії, що підтверджує і зустріч *образів-концептів дому та надії* у вірші «бачу свій дім хіба в репортажі з обстрілів»:

бачу свій дім хіба в репортажах з обстрілів
жовтий мов смуга надії на українському прапорі
дивлюся в очі йому
а він відвертається
затуляється
фанерними дошками пам'яті
жити не хоче [5, с. 55]

Хоча Ія Ківа часто описує окупований російською армією український степ як простір небуття, поява в ньому надії є першим кроком до творення горизонту майбутнього. Відновлення цілісності українського життєвіту передбачає повернення всіх окупованих територій, а темпоральний *екзистенціал надії* відновлює значущість просторовим *екзистенціалам дому і батьківщини*. Як і Маріанна Кіяновська, Ія Ківа описує надію як інтерекзистенціал, а поява зв'язку між образами-концептами дому і надії вказує на зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім в досвіді, уможлиблює опір спільноти агресії і збереження її життєвіту у візіях майбутнього.

Українські поетки Маріанна Кіяновська та Ія Ківа у неакадемічному філософуванні у формі поезії представляють розуміння людського існування під час війни. У збірках, виданих після 24 лютого 2022 року, вони описують феноменологічну специфіку війни, що проявляється у переживанні людьми втрати горизонту майбутнього, а образ-концепт надії у їх нових віршах вказує на відновлення цілісної темпоральності. Обидві авторки представляють ідею інтерекзистенціалітету людського існування, переосмислюють екзистенціал надії як інтерекзистенціал та переходять від екзистенціальної

до інтерекзистенціальної аналітики, а образи-концепти майбутнього і надії стають у їх нових віршах центром філософування у формі поезії. Поетки осмислюють можливість горизонту майбутнього на основі розуміння того, що люди стають людьми в комунікативно влаштованому світі, проте в Маріанни Кіяновської надія має винятково позитивне значення, а в її Ківи амбівалентна і травматична. Філософський аналіз інтерсуб'єктивного характеру здатності людини проектувати майбутнє у їх творах відкриває перспективи дослідження присутності інших інтерекзистенціалів в сучасній українській поезії.

Література:

1. Гаврилюк Н. Поезія фронтовиків : образи війни в поезії Ярини Черногуз. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2023. № 151. С. 274–285.
2. Головань Т. Репрезентація пам'яті в українській поезії під час нової хвилі російської агресії. *Війна і література. Збірник праць Міжнародної наукової конференції, 27 – 28 квітня 2023 року*. Черкаси: Видавець Юлія Чабаненко, 2023. С. 85–98.
3. Ківа І. Оборона людяности. *Критика*. 2023. № 11–12. С. 2–6. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/oborona-ljudianosty>.
4. Ківа І. *Перша сторінка зими*. Київ: Дух і Літера, 2019. 72 с.
5. Ківа І. *Сміх згаслої ватри*. Київ: Дух і Літера, 2023. 120 с.
6. Кіяновська М. *Бабин Яр. Голосами*. Київ: Дух і Літера, 2017. 112 с.
7. Кіяновська М. *Блискавка зустрічає воду і вітер*. Київ: Дух і Літера, 2023. 208 с.
8. Кіяновська М. *Живі перетворення*. Київ: Дух і Літера, 2020. 96 с.
9. Кіяновська М. Перетворитися на хвилю. *ZBRUC'*. 02. 11. 2022. URL: <https://zbruc.eu/node/113633>
10. Кравець Л. Метафори пам'яті в українській поезії періоду російсько-української війни. *Культура слова*. 2023. № 99. С. 74–85.
11. Кузьма О. Тема історичної пам'яті в збірці «Бабин Яр. Голосами» Маріанни Кіяновської. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: філологія*. 2024. Вип. 1 (51) С. 12–17.
12. Петрушкевич М. Універсальні міфологічно-світоглядні та естетичні коди у військовій поезії: ситуація російсько-української війни. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» : науковий журнал*. Острог: Вид-во НаУОА, 2024. № 27. С. 21–29.
13. Ренч Т. *Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія*. Пер. з нім. В. Приходька. Київ : Дух і Літера, 2010. 348 с.
14. Урись Т. Дискурс війни в сучасній українській поезії. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 5 (11). С. 246–259.
14. Шатова І. Тема війни і миру в сучасній українській поезії. *The reception of East Slavic literatures in the West and the East. Edited by Shin'ichi Murata and Stefano Aloe*. Firenze: Firenze University Press, 2023. Pp. 289–310.
16. Achilli A. Individual, yet collective voices: poliphonac poetic memories in contemporary Ukrainian Literature. *Canadian Slavonic Papers*. 2020. Vol. 62. Pp. 4–26.
17. Belimova T. Memory in modern refugee poetry: English and Ukrainian contexts. *Asraea*. 2023. # 4 (1). Pp. 10–33.
18. Calhoun Ch. *Doing Valuable Time: The Present, the Future, and Meaningful Living*. Oxford: Oxford University Press, 2018. 200 p.
19. Fuchs Th. Presence in absence. The ambiguous phenomenology of grief. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*. 2017. # 17 (1). Pp. 43–63.
20. Glaser A. M. «Mine from '33; Yours from '41» : Poetic Reinventions in post-Maidan Ukraine. *Comparative Literature*. 2023. # 75 (2). Pp. 207–226.
21. Kwong Jack M. C. How to theorize about Hope. *European Journal of Philosophy*. 2021. Vol. 30. Issue 4. Pp. 1426–1439.
22. Lear J. *Radical Hope: Ethics in the Face of Cultural Devastation*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006. Pp. 20–106
23. Marcel G. *Tragic Wisdom and Beyond*. Translated by Stephen Jolin and Peter McCormick, edited by John Wild. Evanston, IL: Northwestern University Press, 1973. Pp. 20–150.
24. Mudgett K. Harmonium in Time of War: Steavens and Contemporary Ukrainian Poets. *The Wolles Stevens Journal*. Vol. 47. # 2. 2023. Pp. 210 – 227.
25. Palmqvist C.-J. Analysing hope: The live possibility account. *European Journal of Philosophy*. Vol. 29. Issue 4. 2020. Pp. 685–698.
26. Palmqvist C.-J. The Mirror Account of Hope and Fear. *Canadian Journal of Philosophy*. 2024. Vol. 53. Issue 3. Pp. 209 – 223.
27. Tashchenko A. The memories we (dis)like: wartime global news and Ukrainian-language poetry as semantic weapons. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2024. Vol. 37. Issue 3. Pp. 1–14.